Ote julkaisusta Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus, Oikeusministeriön julkaisuja 12/2012

2.3.9 I. Yhdyskuntaseuraamus sakon muuntorangaistuksena

Viime vuosina on kahdessa otteessa vähennetty sakon muuntorangaistuksen käyttöä poistamalla ensin enintään 20 päiväsakon suuruisten, rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkojen muuntokelpoisuus. Sittemmin muuntokielto ulotettiin kaikkiin rangaistusmääräysmenettelyssä annettuihin sakkoihin. Rangaistusjärjestelmän uskottavuuden kannalta on pidetty perusteltuna selvittää, miltä osin erityisesti toistuvasti näpistyksiin syyllistyneiden, rangaistusmääräysmenettelyssä sakon saaneiden tapauksiin muuntokelpoisuus olisi syytä palauttaa. Tavoitteena ei kuitenkaan ole lisätä ehdottoman vankeuden käyttöä muuntorangaistuksena, vaan sakkorangaistusjärjestelmään tulisi kehittää sellainen yhdyskuntaseuraamus, joka olisi uskottava ja toimiva muuntorangaistus ehdottoman vankeuden ohella. Edellä todetut sakon muuntorangaistusjärjestelmän kehittämistoimet annettiin yhdyskuntaseuraamustoimikunnan tehtäväksi. Asiaa on viimeksi selvittänyt oikeusministeriön asettama työryhmä, joka sai työnsä valmiiksi loppuvuonna 2009. Työryhmä päätyi siihen, etteivät nykyiset yhdyskuntaseuraamukset sellaisinaan sovellu sakkovankeuden vaihtoehdoiksi, koska sakkoja vankeutena suorittavat henkilöt ovat vakavasti syrjäytyneitä eikä heillä pääosin ole valmiuksia suorittaa oma-aloitteisuutta edellyttäviä yhdyskuntaseuraamuksia.

Sakon muuntorangaistusjärjestelmään liittyy vakava periaatteellinen ongelma, sillä siinä varallisuusrangaistus on muunnettavissa vapauteen kohdistuvaksi rangaistukseksi, vieläpä kaikkein ankarimmaksi seuraamukseksi eli ehdottomaksi vankeudeksi. Valtaosa sakoista maksetaan. Sen lisäksi suuri osa maksamatta jääneistä sakoista saadaan perittyä ulosottoteitse. Maksamatta ja perimättä jää murto-osa sakoista. Siten henkilöt, jotka joutuvat suorittamaan sakon vankeutena, ovat yhteiskunnan köyhin ja huono-osaisin osa.

Tätä ei voida pitää sosiaalipoliittisesti oikeudenmukaisena. Kuitenkin kriminaalipoliittiset syyt – erityisesti se, että seuraamus on suoritettava – edellyttävät muuntorangaistusmahdollisuuden olemassaoloa. Ongelman lieventämiseksi tarvittaisiin tasapainoinen ratkaisu, jossa sinänsä vähäisinä pidettävien, rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävien sakkorikosten eräänlainen törkeys ja tekijän osoittama piittaamattomuus olisivat otettavissa huomioon niin, että muuntorangaistus voidaan määrätä. Vastapainoksi muuntorangaistus olisi pantavissa täytäntöön lievempänä ja niin yksilön kuin järjestel66
mänkin kannalta tarkoituksenmukaisempana seuraamuksena kuin ehdottomana vankeutena.

Sakon muuntorangaistukseksi soveltuvan yhdyskuntaseuraamuksen kehittämisessä ongelmallisimpana seikkana on pidetty sitä, että sakon muuntorangaistukseen tuomitut henkilöt ovat elämäntilanteessaan niin suurissa vaikeuksissa, ettei oma-aloitteellisuutta edellyttävän yhdyskuntaseuraamuksen suorittaminen olisi mahdollista. Esimerkiksi yhdyskuntapalvelupaikkoja ei voitaisi kuormittaa työntekovalmiuksiltaan heikoilla palvelunsuorittajilla tai vastikään käyttöön otetun valvontarangaistuksen suorittajiksi ei välttämättä heti alkuvaiheessa ole järkevää ottaa kaikkein syrjäytyneimpiä tuomittuja, joilla ei välttämättä ole kiinteää paikkaa, jossa valvontarangaistus suoritetaan.

Toimikunnan tekemän selvityksen mukaan osa sakon muuntorangaistusta suorittavista henkilöistä, vaikka ovatkin heikossa elämäntilanteessa, kykenevät suorittamaan yhdyskuntapalvelua. Lisäksi useilla on halukkuutta selvittää asioitaan ja pyrkiä katkaisemaan syrjäytymiskierteensä. Tämän perusteella on pääteltävissä, että sittenkin sakon muuntorangaistusjärjestelmässä olisi mahdollisuuksia kehittää ehdottoman vankeusrangaistuksen ohella käytettävä yhdyskuntapalvelun luonteinen muuntorangaistus.

Yhdyskuntapalveluluonteisen muuntorangaistuksen kehittämisen ja käyttöönoton

ohella muuntorangaistusjärjestelmä kaipaa kokonaistarkastelua, jossa tulee ottaa huomioon joukko inhimillisiä, viranomaisten toimintojen järkeistämiseen liittyviä sekä teknisiä tekijöitä. Muuntorangaistusuhan alla olevista henkilöistä osa pyrkii hoitamaan asioitaan. Näissä tilanteissa pitäisi voida nykyistä selkeämmin tulla vastaan. Muuntorangaistuksen täytäntöönpanoon päättyvä prosessi on noin vuoden mittainen, useita viranomaisia työllistävä kokonaisuus, jossa on järkiperäistämisen tarvetta ja mahdollisuuksia. Näitä mahdollisuuksia tulisi selvittää ja toteuttaa.